

Ahmed Pašić, *Islam in muslimani v Sloveniji*, Emanet, Sarajevo, 2002, ISBN 117610240.

Delo *Islam in muslimani v Sloveniji* je spisal Ahmed Pašić, diplomirani komunikolog. Študiral je na ljubljanski FDV in, kot je razvidno iz Predgovora je tudi musliman. Knjiga tako obeta, da bo po eni strani strokovna, po drugi strani pa angažirana in bo podala pogled na islam tudi od znotraj. In prav to je po mojem prepričanju glavna kvaliteta Pašićevega dela. V uvodnem poglavju avtor zapiše: »Namen knjige ni analiza razvoja dogodkov s stališča zgodovine, ampak poskus prikazati islam in muslimane slovenski javnosti na drugačen, enostaven in praktičen način« (17). V tem smislu ima delo tudi apologetično, obrambno razsežnost, kar je povsem sprejemljivo, še zlasti, ker je ta namera napovedana in ker je povedana v zgodovinskem, družbenem in kulturnem okolju, ki iz različnih razlogov nima ravno rožnate podobe o islamu.

Delo ima štiri poglavja, z zaključkom ter literaturo in viri in je obogateno s fotografijami. Vsebuje tudi recenzijo mag. Nedžada Grabusa s Fakultete za islamske znanosti v Sarajevu. Ta med drugim poudari pomen Pašićevega dela za sožitje: »Zdi se mi, da bo to delo v času, ko se vse več govori o spopadu civilizacij, vsaj malo pripomoglo k ureditvi skupne, univerzalne vrednosti za vse ljudi. Upam, da bo knjiga prav tako dober izvor tistim, ki imajo predsod-

ke o islamu in bi se tako lahko s pogledom muslimana srečali z določenimi temami, ki se najpogostje napačno interpretirajo in uporabljajo v propagandne namene« (192).

Drugo poglavje predstavi islam, in to najprej zgodovinsko, od njegovih začetkov, prek prvih štirih kalifov, nadaljnjega širjenja vse do danes, ko se na Zahodu srečuje z laično ali sekularno miselnostjo in strukturami. Temu sledi podrobna predstavitev petih stebrov islama (*rukni*) in temeljev vere (*iman*). Poglavje sklene oris Korana in Mohamedov življenjepis.

Kljub avtorjevim naporom pa si pozoren bralec v tem poglavju kakor tudi v vsej knjigi ne pride na jasno, kaj vse obsega pojem islama, oz. kaj je v njem religijska vera in praksa, kaj pa civilizacijski sistem. Večkrat najdemo podobno misel: »Pojem islama je zelo splošen, saj islam ne predstavlja samo religije, ampak celovit način življenja za skoraj tretjino svetovnega prebivalstva. Je celota, ki hkrati vključuje vero, ekonomijo, politiko, pravo, izobraževanje, družbo itd. Vse skupaj se združi v islamski državi imenovali hilafet (kalifat), ki je bil uničen leta 1924 v Turčiji s strani Kemala Atatürka« (18). Je sploh mogoče ločiti oz. priznati določeno samostojnost teh različnih vidikov islama, ali pa se tako prepletajo, da bi se porušila celota, če bi podobno osamosvojili posamezna področja, kot jih je zahodna civilizacija? Če prav razumem avtorja, se nagiba k mnenju, da to ni mogoče. »Ločiti vero od politike je

dejstvo, ki ga skuša sodobna Evropa ohraniti. V islamu je stvar drugačna. V islamu se sekularizacija še ni zgodila. Edina poskusa sta se zgodila v Turčiji in v Libanonu; v Turčiji imajo zaradi tega velike težave, položaj v Libanonu pa je zelo specifičen, saj v tej državi živijo skupaj muslimani (suniti), šiiti in kristjani. Islam je skupek vere in politike, ekonomije in kulture, družbe in vojske. Islamska država obstaja na teh temeljih« (28). Čeprav nekateri zahodni avtorji (B. Etienne, O. Roy, A. Meddeb idr.) mislijo prav nasprotno, stoji Pašić na večinskem (muslimanskem) stališču. V zvezi z Mohamedovo džamijo v Medini Pašić zapiše: »Prva stvar, ki jo je naredil ob prihodu v Medino, je bila gradnja mošeje (džamije), ki ni bila le prostor za molitev. Bila je tudi šola, prostor, kjer so se zbirala različna plemena in reševala medsebojne probleme, ter posvetovalnica« (46).

To celovitost in prepletenost posameznih vidikov islama vidimo tudi, ko avtor govori o temeljih islama in vere: »Temelji islama (erkam) so splošni temelji in obsegajo vse aspekte življenja. Kdor ne veruje v ta načela, ne more biti musliman« (29). »Temelji vere so del temeljev islama« (37). Pri temeljih vere pa bi rad opozoril še na, recimo temu, teološko vprašanje. Že ko govori o pojavu islama, avtor pravi: »Islam se je obnovil in ponovno pojavil v 7. stoletju našega štetja, in sicer na ozemlju današnje Savdske Arabije« (19). Nepoučen bralec se bo gotovo

vprašal, ali je obstajal islam že pred 7. stoletjem po Kr. Po islamskem nauku se je Bog razodel že prej judom in kristjanom, a so oboji zmaličili razodetje, zato se je še enkrat in zadnjič razodel Arabcem prek Mohameda. Gre pa vedno za isto razodetje in isto vero: islam. Po tem razodetju je Bog en sam in je povsem kompakten. »Islam kot tak ne pozna posredništva, trojstva ...« (30). To pomeni, da med ljudmi in Bogom ni nobene Srednika-Odrešenika, torej Jezus ne more biti pravi Bog in pravi človek, ampak je le človek, in potemtakem tudi Bog ni Sveta Trojica, troje čistih odnosov, marveč le kompaktna enota. V pojmovanju Boga se muslimani in kristjani tako močno razlikujemo, da moramo le priznati svojo različnost in se zavedati, da je ni moč ukiniti.

Tretje poglavje obravnava zgodovino islama in muslimanov v Sloveniji, začne pa s širšimi južnoslovanskim prostorom. V prvih podglavjih avtor nekoliko hitro in nekritično postavi Slovence na Balkan in potopi v južnoslovanski, celo slovanski svet. »Balkan je bil skupaj z Bosno in Hercegovino kot centralnim področjem že od nekdaj povezan z islamskimi deželami, zlasti z Bližnjim Vzhodom. K temu področju je bil usmerjen naravno, politično in ekonomsko in obratno« (49). Takšnemu otomanskemu pogledu ne bi ugovarjali le Slovenci, ampak verjetno tudi Hrvati in še zlasti Srbi. Tudi se Slovencev prav nič ne tiče prvi poskus islamizacije Slovanov leta 896, ko so musliman-

ski misijonarji dvorili knezu Vladimirju v Kijevu (prim. 53), saj smo takrat že bili v »evropskih povezavah« in kristjani.

V nadaljevanju avtor predstavi »slovensko ozemlje in islam v letih 1408-1878.« To so časi turških vpadov, ki »so zagotovo eno najbolj mračnih obdobj v slovenski zgodovini,« (59) ugotavlja Pašić. Branje je nadvse zanimivo in - kot laik menim - zgodovinsko točno. Vprašljivo se mi zdi le preveliko ločevanje med temi vpadi in vero: »Ti vpadi so imeli z vero zelo malo stičnih točk« (59). Težko je reči, da ni bil namen poleg širjenja otomanskega cesarstva razširiti tudi islam, če je v islamu vse povezano, kot je bilo že rečeno. Poleg tega pa imamo primere, ki kažejo na izrazito verska protikršćanska dejanja. F. Maglaj npr. poroča, kako so Turki, potem ko so požgali Laško, oskrunili cerkev Marije Snežne na Svetini. »Kljub junaški obrambi prodrejo Turki skozi močna vrata v cerkev, kjer je pošiljalo ubogo ljudstvo goreče molitve proti nebu. Sam turški poveljnik zajaše k oltarju, s katerega je pustil zobati svojemu konju oves.« Oltar, ki simbolizira Kristusa in na katerem se daruje On sam za vse v odpuščanje grehov, kot verujejo katoličani, je turški poveljnik spremenil v jasli za hrano konjem. Težko je trditi, da ni vedel, kaj dela! B. Kolar, ki navaja F. Maglaja doda: »V Topografiji, ki jo je za laško nadžupnijo pripravil župnik Janez Krstnik Gajšnik, je zapisano, da je morala biti cerkev na Svetini ponovno po-

svečena na nedeljo pred praznikom sv. Jakoba, ker so jo turški vojaki v letu 1487 onečastili.«¹

V tem zgodovinskem poglavju še zvemo zanimivo zgodbo, kako so Turjaški financirali gradnjo znamenite mošeje Ferhadije v Banjaluki, pa o črncu v škofjeloškem grbu; kaj so zapisali o muslimanih Trubar, Dalmatin, Prešeren, Aškerc, Jurčič; tu je še Miklova Zala in Ivana Kobilica. Govor je še o islamu pri nas od berlinskega kongresa do konca prve svetovne vojne (1878-1918) z mošejo v Logu pod Mangrtom. Ta zanimiv zgodovinski oris se konča s prikazom prihoda muslimanov v Slovenijo v času komunistične Jugoslavije.

V četrtem poglavju je govor o statusu muslimanov v RS. Potem ko avtor na kratko predstavi Islamsko skupnost pri nas in problem gradnje mošeje, posveti večji del tega poglavja odnosu slovenskih medijev do islama kot vere. Tu zvemo, da pojmuje islam kot vero v okviru tega, kar je predstavil kot »temelje islama in vere« v drugem poglavju (115). V medijih zasledi sedem kategorij predsodkov: »1. globalni strah pred islamom in 'islamskim fundamentalizmom'; 2. širjenje vere z ognjem in mečem ter podpiranje terorizma; 3. zmešnjava z izrazom musliman in 'mohamedanec'; 4. status Isaa a. s. in Muhammeda a. s.; 5. zatiranje žensk; 6. gradnja džamije v Ljubljani; 7. sekte in islam« (123-124).

Te analize so zanimive in poučne, vredne pozornega branja, obenem pa bi zaslužile še dodatna

vprašanja in pojasnila. Naj se ustavim le pri razlikovanju med sekto in islamom. Kakor druga svetovna verstva je tudi islam galaksija in kot takšno jo obravnavajo veroslovci, ki ne razlikujejo med pravo in krivo vero. Naš avtor se tu odločno postavi na sunitško stališče, da je le sunizem pravi islam, vse drugo so sekte. »Islam je vera, ki ima osnovo v Kur'anu in Sunni. Mnoge sekte imajo osnovo le v Kur'anu ali Sunni, ali pa še tega ne. Kot take so pomanjkljive in jih ne smemo označiti kot islamske« (140). S sunitškega zornega kota je mogoče očitati novinarjem, ki poročajo npr. o šiitskem nasilju ali revoluciji, da nasilje napačno pripisujejo muslimanom. Toda novinarji laičnih medijev ne sprejemajo sunitških kriterijev (niti ne vedo zanje!), ampak religiološke, po katerih sodi šiizem v islamsko galaksijo. Ta primer kaže, da nima islam težav le pri komuniciranju navzen, ampak tudi navznoter, v lastnih vrstah. Nekak islamski »ekumenizem« bi muslimanom povečal verodostojnost glede pripravljenosti za dialog z drugoverci.

To poglavje si še zastavi vprašanje, »zakaj slovenski mediji o islamu pišejo na takšen način« in ga konča s podpoglavjem »Primerjava dogodkov po napadu v Oklahomi leta 1995 in napadih 11. septembra 2001« (180). Bralec bo tu izvedel marsikaj o komunikologiji in analizah, ki kažejo na položaj islama v zahodnih medijih. Te strani so nastale v okviru diplomskega dela in so zanimive za

človeka, ki se prvič srečuje s komunikologijo. Sam bi pa rad videl, če bi avtor za to knjigo vključil v te analize več slovenskih avtorjev in naredil še dodatno primerjavo, kako isti mediji obravnavajo po eni strani npr. njej številčno primerljivo Srbsko pravoslavno Cerkev, po drugi strani pa večinsko katoliško Cerkev. V tem primeru bi ugotovil vsaj dvojje. Da je odnos slovenskih medijev do muslimanov veliko bolj prizanesljiv kot zahodni in da je kritična in predvsem ideološka ost (kulturni boj) medijev naperjena proti katoliški Cerkvi, kar je bilo več kot enkrat temeljito strokovno analizirano.² Avtor ima še kako prav, ko pravi za Normanom Faircloughom, da so mediji »del globalnega sistema in niso neodvisni« (122). Panike med slovensko politično in kulturno retencijsko elito pa ne povzroča islam, marveč katoliška Cerkev. Zato mediji, prenosniki te panike na množice, obdelujejo Cerkev in ne islama. Ta v zaznavah retencijske elite zanjo še dolgo ne bo nevaren, zato ga bo še naprej obravnavala pravno in administrativno, kakor sicer poskuša tudi Cerkev, kadar je nima v medijski obdelavi. Nenazadnje to ugotavlja tudi Pašić: »Poročanje o muslimanih v Sloveniji je marginalnega pomena« (186).

Zadnja, a zelo pomembna so vprašanja v zvezi s slovenščino. Imel sem priložnost, da sem avtorju osebno omenil slab jezik v knjigi. S temeljitim lektoriranjem bi ta zanimiva knjiga samo pridobila na privlačnosti in če bo izšla v drugi

izdaji, naj ne gre mimo lektorja. Poglejmo: »Odgovor papeža Nikolaja I. implicira na delovanje muslimanskih misijonarjev v južno-slovanskih deželah v prvi polovici 9. stoletja« (54). »Petkrat na dan se molijo tudi muslimani« (57). »Oljna gora« (99) je Oljska gora. Drugo pomembno vprašanje pa je versko izrazje. V slovenščini pravimo: Koran, ne Kur'an, Jezus ne Isaa, Alah, ne Allah, Mohamed, ne Muhammed, Mojzes ne Musa itd. Ustrezno bo potrebno odgovoriti tudi na vprašanje, kako se bodo pisali islamski izrazi, ki jih doslej v našem jeziku ni. Bo: šarija ali šerija, tavid ali tewhid, Abu Bekr ali Ebu Bekr ... Vodstvo Islamske skupnosti bo napravilo sebi in našemu jeziku uslugo, če bo verske izraze slovenilo in se bo pri tem posvetovalo z dobrimi slavisti. Upam, da se tega vprašanja zavedajo tudi pri prevajanju Korana, ki bo kot prvi prevod zagotovo postavil dolgoročne standarde v islamskem izrazoslovju in tako naredil jezik Korana domač ali tuj in s tem privlačen ali odbijajoč.

Drago K. Ocvirk

¹ B. Kolar, *Pod varstvom Marije Snežne in svetega Lovrenca. Ob 600-letnici prve omembe kraja sv. Lovrenc in Svetina*, Župnijski urad Sv. Lovrenc nad Štorami, Štore, 2003, 81.

² Nazadnje je takšne analize objavila revija *Dignitas*, *Medijska konstrukcija slovenske realnosti*, 13-14.

Bruno Etienne, *Islam, les questions qui fâchent*, Bayard, Pariz, 2003, 177, ISBN 2-227-47090-9

Bruno Etienne vodi *Observateur du religieux* na Institutu za politične študije v Aix-en-Provence. Njegovo raziskovanje obsega religijski pojav v Franciji v povezavi s širšo družbo in politiko. Napisal je največ študij v zvezi z islamom v Franciji, njegova bogata bibliografija pa obsega tudi dela, v katerih obravnava budizem in sekte. Prav to dvoje je skupaj z islamom najbolj viden in vroč del religijske navzočnosti v Franciji.

Delo *Islam, vprašanja, ki spravljajo v slabo voljo*, izdala ga je katoliška založba Bayard, želi osvetliti nekaj vprašanj, ki se v zadnjem času pojavljajo v zvezi z islamom in temeljijo v glavnem na nezavednih predsodkih. Čeprav ima delo tudi pedagoški namen, je zastavljeno temeljito in zahteva od bralca precejšnje predznanje. Delo je sestavljeno iz Uvoda, štirih poglavij in Sklepa. V Dodatku sledijo najprej koranski citati o džihadu, nato mali leksikon, ki je zelo koristen za ne preveč uvedenega bralca. Sledi še mala kronologija islama in nazadnje še pomembnejša dela, ki so na to témo izšla v zadnjem času.

Islam je v Uvodu postavljen v širši evropski in svetovni kontekst zadnjih 30-tih let. Po koncu kolonialne dobe se muslimani napotijo v nekdanje kolonialne prestolnice s trebuhom za kruhom, tam ostanejo in zahtevajo manjšinske pravice.